

УДК: 4н. +4 тоҷик +44

ҶАЛИЛОВА А.¹

ВОЖАҲОИ ОМИЁНА ДАР АШЪОРИ АШЪР САФАР

Забони гуфтугӯӣ аз захираҳои этимодбахши забони адабӣ буда, шоиру нависандагон дар эҷоди осори бадеии худ аз он бамаврид ва огоҳона истифода бурданду хоҳанд бурд. Бояд гуфт, ки робитаи эҷодкорро бо мардум, бо симои меофаридаш хеле наздик менамояд ва ҳақиқати бадеиро рӯшантар месозад. Аз ин рӯ, дар мақола барои нишон додани маҳорати шоирии Шоири халқи Тоҷикистон Ашӯр Сафар дар истифодаи вожаҳои омиёна суҳан рафта, масъалаи зарурати мавзӯ ба миён гузошта шудааст.

Калидвожаҳо: Ашӯр Сафар, вожа, моҳирона, дурдона, нутқ, борикбинона, қорбасти, услуб, лаҳҷа, асари бадеӣ.

Вожаҳои омиёна (гуфтугӯӣ), дар баробари калимаҳои адабии китобӣ, ба доираи меъёрҳои муқарраршудаи забони адабӣ дохил шуда, дар асарҳои бадеӣ ва публицистӣ истифода мешаванд, чунки онҳо ҳамон суҳанҳои сахеху пурмаъно ва ифодаҳои дилчаспанд, ки аз забони мардум пайдо шуда, онҳоро адибон барои рангоранг ва ботароват шудани забон ва услуби эҷодӣ худ ба таври моҳирона истифода мебаранд. Барои он ки забон ва услуби ҳар як шоир ё нависанда ширадор бошад, бояд аз забони халқи худ ба кулӣ огоҳ буда онро такмил диҳад. Аз ин лиҳоз, робитаи эҷодиро бо мардум ва мардумро бо худ саҳт бояд бипайваст. Як зумра шоирони забардасти назми муосири тоҷик бо каломии сода шоҳқориҳо қарда, ба дарди халқ марҳам гардидаанд. Аз ҷумла, Бозор Собир, Қутбӣ Қиром, Мастон Шералӣ, Лоик Шералӣ, Ашӯр Сафар, Ҳақназар Ғоиб, Ҳадиса Қурбонова, Мавҷуда Ҳақимова ва чанд тани дигар аз ҳамин қабиланд.

Бояд гуфт, ки забони халқ аз қадимулайём диққати аҳли суҳанро ба худ ҷалб қарда, дар ин замина донишманди муътабар Муҳаммадҷон Шуқуров дар маҷмӯаи мақолаҳои «Забони мо ҳастии мост» ба ҳимояи «забони содаи авом» бархостани устод Айниро чунин баён намудааст: «Забони авом (оммафаҳм)-и тоҷик забонест, ки вайро оммаи тоҷик фаҳмад, дар ҷумлабандӣ, дар ташбеҳҳо, дар киноя ва истиораҳо, дар зарбулмасаҳо ва дигар бобатҳо хусусияти рӯҳи забони тоҷик риоя қарда шуда бошад»... Инчунин барои ҷустуҷӯи эҷодӣ ва омӯхтани забони халқ ҷавононро низ даъват менамояд. «Вай таъкид менамуд, ки бояд мо роҳи қор фармудани забони авомии тоҷикро ёбем» [3. 63].

«Вақте осори Ашӯр Сафарро варақгардон мекунем, мефаҳмем, ки маҳорати бадеии шоир бо забондонии услуби ҳосии ӯро муайян мекунад.

¹ Адрес для корреспонденции: Джалилова Анварби – преподаватель кафедры методики обучения таджикского литератур. Кулябский государственный университет имени Абуабдулло Рудаки Республики Таджикистан. 735730, Республика Таджикистан, г.Куляб, ул.Джумаев 7. Тел.: 985063051

Забон сарвати бебаҳои маънавии халқ аст ва Ашӯр Сафар барин адибони бомаҳорату эҷодкор ғамхору муҳофизии ин сарвати бобаҳои маънавии халқ бошанд» [12,126].

Забон ва услуби ашӯри шоир хеле ҷазобу дилҷасп ва пурмазмун аст. ӯ зина ба зина пеш рафта, дар мавзӯҳои Ватан, меҳру муҳаббат ба диёри зебоманзари Тоҷикистон, садоқат ва вафодорӣ, васфи меҳнати фидокоронаи мардум, қору зиндагӣ ё лаҳзаҳои ҷудоғонаи ҳаёти худ ё дигарон шеър эҷод намудааст.

Дар байни шеърҳои шоир ягон шеъре, ки услуби мураккаб ё тумтароқ дошта бошад, дида намешавад. Ҳамаи шеърҳои ӯ хеле содаву табиӣ ва самимӣ буда, аз баъзеи онҳо ҳатто оҳанги гуфтугӯии муқаррарӣ ба назар мерасад. Чунончи:

Гӯй, охир, то ба кай ту лофи мансаб мезанӣ?
То ба кай аз «хубкирдории» худ гап мезанӣ?
Молу мулки халқро то кай ту **хап-хап мезанӣ**?
Мезанию мисли гурба то ба кай **лап мезанӣ**?
То ба кай айбу гуноҳи хеш сози пардапӯш?
Ҳар кӣ айбатро бигӯяд, **ганда мехонӣ** варо,
Бо қасам тухматгару шарманда мехонӣ варо,
Бадғуҳар чун каждому дарранда мехонӣ варо.
[6.133]

Адабиётшинос Худой Шарифов дар ашӯри мунтахаби шоир, ки ба муносибати 80-умин солгардаш ба таъб расидааст, доир ба қолаби шеърҳояш чунин ибрази ақида намудааст: «Онҳо аксаран бофта ва ёфтаи андешаи худаш ҳастанд, ки аз сарчашмаи пурфайзи маънавӣ ва андешаву гуфтори мардум об меҳӯранд» [7.10].

Забон ва услуби баёни ҳар як шоир ба забондонӣ ва маҳорати адабии ӯ вобастагӣ дорад. Ашӯр Сафар низ дар эҷод намудан услуби хоси худро дорад, чунки бо маҳорати суҳанофарини худ дурдонаҳои халқро суфта намуда, тавонистааст, ки тавассути назмаш ба хонандагон ғизои маънавӣ диҳад.

Шоир дар қорбасти вожаҳои гуфтугӯӣ бештар ба гӯиши мардуми ҷануб таъя намуда, яке аз беҳтарин донандагони каломии халқ ба шумор меравад. «ӯ аз забони зиндаи халқ ва гӯиши мардуми Хатлон низ моҳирона ва нозукбиниона истифода намудааст, ки аз ҷумлаи дастовардҳои назарраси шоир дар эҷоди бадеӣ мебошад ва ҳунари ниғорандагии ӯро аз ҳамин дидгоҳ бояд ҷустуҷӯ кард» [12.162].

Ашӯр Сафар дурдонаҳои халқии *тай, изо, ҳангӣ, рӯзӣ, аблаҳ, часпида, туриш, изо, олак, фак-фак, бодак, косалес, кару кӯр, киса, карруфар* ва ғайраро дар эҷодиёти худ нуктасанҷона истифода бурдааст. Чунончи:

Як нафас вазнин чу харсанги дара,
Як нафас **бодак** шудӣ, устод шав [6.200].

Вожаи **бодак** хоси нутқи омиёна буда, дар забони мардуми Хатлон ба маънои «*шердил шудан*», «*маланг шудан*», «*сабуқӣ кардан*» истифода бурда мешавад. Дар байти:

Зеро ки **изои** кас ҳаром аст,
Боло зи ҳама нақӯйӣ ном аст [6.43].

Ибораи «**изои кас**» ба маънои «**шарм додани касе**» борикбинона афтадааст.

Вожаҳои «**олак**» ва «**фак-фак**», ки хоси забони гуфтугӯӣ мардуми Кӯлоб мебошанд, «**олак**» ба маънои «**бад**», «**ганда**» ва «**фак-фак**» ба маънои «**меҳнати бисёр кардан**», «**аз саҳар то бегоҳ ҷумбучул кардан**» омадааст:

Як тараф некӯ ба чашми одамон,
Як тараф **олак** шудӣ, устод шав...
Зиндагиро дида бо чашми дигар,
Беш дар **фак-фак** шудӣ, устод шав [6.200].

Калимаи **косалес** илова ба маънои аслиаш (**ҳарис**, **пурхӯр** ва **шикампараст**) боз ба маънои маҷозии **хушомадгӯӣ**, **туфайлихӯр** ва **чоплус** маълум буда, дар забони зинда, асосан, ба маънои маҷозиаши маъмул мебошад ва шоир низ ин калимаро ба маънои маҷозӣ истифода бурдааст:

Ончунон «сабзида» рафтӣ, к-оқибат,
Косалеси ходими савдо шудӣ... [6.54]

Косалесонро ҳамеша доштам аз худ ризо,
Дарди хешу ақрабояш нағз бинмудам даво [6.109]

Вожаҳои **кару кӯр** яке аз вожаҳои қабехи забони гуфтугӯӣ ба шумор мераванд. **Кар** шахсеро гӯянд, ки шунавоиаш паст мебошад, аммо вожаи **кӯр** (**нобино**, **қорӣ**) дар забони классикони мо ба маънои **бевасар** низ истифода мешуд, аммо дар забони тоҷикии имрӯза ин маъно ба калимаҳои архаистӣ шудааст.

Аблаҳ низ аз ҷумлаи вожаҳои қабех буда, дар забони тоҷикӣ (ҳам дар забони адабӣ ва ҳам гуфтугӯӣ) мустаъмал мебошад. Дар фарҳанги забони тоҷикӣ ба маънои **аҳмақ**, **беақл**, **нодон**, **гӯл**, **бефаҳм**, **кундфаҳм** омадааст [10.27]:

Бар **кару** бар **кӯр** бовар мекунад аз аблаҳӣ,
Он ки худро дар раҳи мансабгадоӣ мекушад [7.9].

Вожаи **киса** дар осори классикӣ муродифи **ҳамён**, **халтача** буда, барои нигоҳ доштани пул, нақдина истифода мешуд. Лекин дар забони муосири тоҷик **киса** муродифи **чайб** (дар маънои дуомаш, зеро **чайб** бағалро низ ифода мекунад) буда, дар шеваи ҷануб **цебак** ба маънои **чайбак** буда, кисаи хурд гуфтанист:

Бахтакат чун фитнакори пухтакор,
Баркашад аз **киса** пулу бо виқор [6.33].

Вожаи **карруфар**: **шаъну шавкат**, **ҳашамат** ва **дабдабаро** гӯянд. Лекин дар забони гуфтугӯӣ, аслан, оҳанги манфӣ дошта, кибру худписандиро ифода мекунад. Дар каломии Ашӯр Сафар низ ба ҳамин маънӣ омадааст.

Офтоби гарм рӯи сабзаҳо нур афканад,
Сабза бар кибр омада худро ба **карруфар** зада [7.59].

Шоир инчунин дар ашъори худ воқеаҳо ва лаҳзаҳои зиндагии мардуми кӯхистони чанубро бо тарзи суханрониашон бо маҳорати баланди шевашиносӣ ба таври устокорона инъикос намудааст:

Магар з-ин **момро** форид,
Ки хат бар дидаҳо молид [7.53].

Гӯсолаи фарбеҳу маст,
Шояд ки аз **суқ** мурдааст [6. 198].

Ки дасташон холи набуд,
Буданд **алохон** дар намуд [6.197].

Дар ферма як гӯсола мурд,
Сархӯр сари худро бихӯрд...[6.198]

Ҳарфи макромез созад табъи хушро беҳузур,
Тифлро чун неши кажум «шафқати»
момандар аст [7.182].

Беҳтар, ки варо ба духтаре мо,
Кинғола кунем дар ҳамин ҷо [9.22].

Бо рӯи хушу табиати **чоқ**,
Гаштанд равон ба Хоҷа Исҳоқ [9. 43].

Умуман аз мисолҳои овардашуда маълум гашт, ки вожаҳои шевагии «**мом**», «**суқ**», «**алохон**», «**сархӯр**», «**момандар**», «**кинғола**» ва «**чоқ**» ҳоси лаҳзаҳои мардуми кӯхистони Кӯлоб ҳастанд. Ба ин васила шоир кӯшидааст, ки забони ашъори худро ба забони мардуми кӯхистон наздик созад. Вожаи «**мом**» ба маънии модар омадааст, вожаи «**суқ**» ба маънои чашми бад расидан, вожаи «**алохон**» ба маънии хавотир кашидан, дар хавотир будан, вожаи «**сархӯр**» ба маънои баъди таваллудаш волидайн ва наздиконаш аз дунё мегузаранд, вожаи «**момандар**» ба маънои моиндар, вожаи «**кинғола**», ба маънои хостгорӣ намудан ва вожаи «**чоқ**» ба маънои табиати хуш омадааст.

Хулоса, аз гуфтаҳои боло бармеояд, ки ашъори шоир хушу гуворо ва дилкаш буда, саршори вожаю таркибҳои халқист. Қайд намудан зарур аст, ки шоир дар қорбасти унсурҳои халқӣ ба муваффақиятҳои назаррас ноил гардидааст. Аз ин бармеояд, ки шоири зиндаёд, тӯли ҳаёти худ, дар ҷустуҷӯӣ ва омӯзиши забони халқ буда, аз он намунаҳои беҳтаринро тавассути ашъораш дастраси омма гардонидааст. Маҳз ҳамин хизматҳои арзандаи шоири маҳбуби халқи тоҷик устод Ашӯр Сафарро Ҳукумати Тоҷикистон ба инобат гирифта, соли 1997 ӯро бо унвони «Шоири халқии Тоҷикистон» сарфароз намуд.

Адабиёт

1. Есенин С. Отчее слово // Писатели о творчестве.-М.: Сов. Россия, 1968. С.27-28.
2. Кабиров Х. Султони мулки сухан.-Душанбе, 2011. С.62-63.
3. Муҳаммадҷон Ш. Забони мо ҳастии мост.-Душанбе: Маориф, 1991. С. 63.
4. Муҳаммадҷон Ш. Форсӣ шакар асту... Садои мардум. 5.02.1991, №25. С.3.
5. Маъсумӣ Н. Очеркҳо оид ба инкишофи забони адабии ҳозираи тоҷик. –Сталинобод, 1959. С.90.
6. Сафар А. Гапи подор. –Душанбе: Ирфон, 1987. С. 224.
7. Сафар А. Борони хидоят.- Душанбе: Адиб, 2008. С. 336
8. Сафар А. Хӯшаи нур. –Душанбе: Адиб, 1998. С. 222.
9. Сафар А. Андешаи зиндагӣ.-Душанбе: Шарқи озод, 1997. С. 64
10. Фарҳанги забони тоҷикӣ. ҷ-1. Москва-1969. С. 951
11. Шаҳбози Кабир., Давлатбеки Хоча, Зулфи орастаи сухан. Садои шарк. С. 137-140.
12. Шафиев Ф. Ашӯр Сафар ва муҳити адабии Кӯлоб.-Душанбе: Шучоӣён, 2011. С.162.

ДЖАЛИЛОВА А.

РАЗГОВОРНАЯ ЛЕКСИКА В ТВОРЧЕСТВЕ АШУРА САФАРА

В данной статье рассматриваются лингвистические проблемы употребления разговорной лексики и диалектов в произведениях народного поэта Таджикистана Ашура Сафара. Автор отмечает, что поэты и писатели придают высокую оценку диалектам и разговорной лексике, которые дают словам и предложениям эмоциональную окрашенность.

Ключевые слова: слово, мастерски, жемчужина, речь, красноречиво, употребление, стиль, диалект

JALILIVA A.

THE COLLOQUIAL VOCABULARY IN ASHUR SAFAR'S CREATION

The linguistic problems of usage of the colloquial vocabulary and the dialects in creation of Tajik vernacular poet Asur Safar are examined in this article. The author signalizes that the poets and the writers put the high marks to the dialects and colloquial vocabularies, which emotionally forms the sentences.

Keywords: phrase, mastery, pearl, speech, eloquent, usage, style, dialect,